CC BY

ENTREVISTA

Madrygal. Revista de Estudios Gallegos
ISSN: 1138-9664

EDICIONES COMPLUTENSE

http://dx.doi.org/10.5209/MADR.57643

Víctor F. Freixanes. Un comunicador coa mirada diferente

Ana Acuña[1]

Esta entrevista foi realizada no Cabo, un fermoso lugar de Brión xeneroso en mazás, peras e uvas, como xenerosa foi a collida de Víctor Freixanes e da súa familia. Para quen isto escribe, ademais da descuberta dun lugar de memoria (hibisco e roseiras xa para sempre), a conversa demorada e amable supuxo a posibilidade de encontro e de coñecemento. Esperamos que os lectores e lectoras de *Madrygal* tamén descubran a persoa e a obra de Víctor Freixanes a través das súas palabras.

—Ana Acuña: Estamos nun sitio ben fermoso no que levas vinte anos –dixeches–, pero poderías recordarnos como foi a túa infancia en Pontevedra?

—Víctor F. Freixanes: Eu en Pontevedra nacín á beira do río, nun lugar que lle chaman o Borrón (Avenida de Buenos Aires). Crieime alí e estiven ata os dezasete anos, cando vin para Santiago estudar. En Pontevedra teño os meus primeiros recordos, a miña infancia, o meu avó, que foi a persoa que nos criou porque a miña nai morreu cando eu tiña cinco anos. Ata os once anos criáronme os avós. Recoñezo que a marca do avó é moi importante.

Naqueles anos nós viviamos nunha especie de mundo semirrural, faciamos as fogueiras de San Xoán e os maios (competiamos a pedradas cos do Parador e os do Burgo), iamos pescar os muxos e as robalizas (nós colliamos máis ben os muxos, as robalizas eran para os listos da ponte do Burgo), iamos roubar froita... Logo as

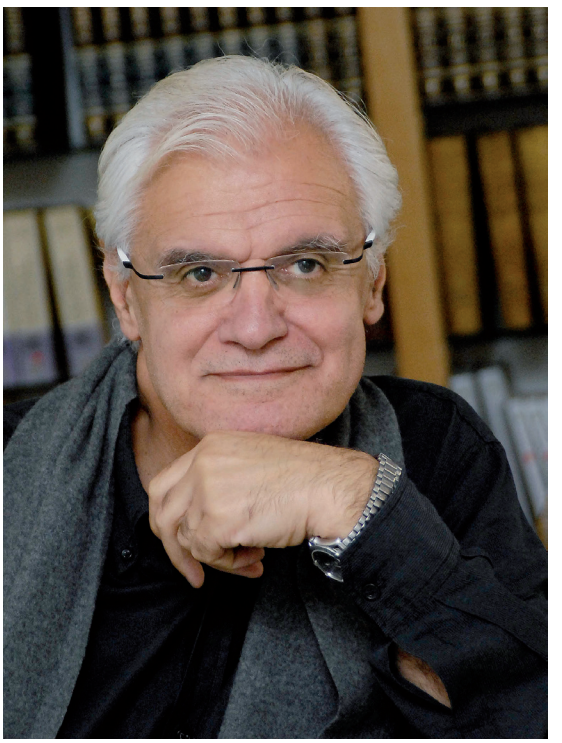

Foto cortesía de Galaxia

pandillas dos amigos, os primeiros amores... E o instituto. No instituto recordo moito algúns amigos e os profesores. Teño un bo recordo de Filgueira Valverde. Filgueira era un profesor que viña pouco á clase porque tiña mil ocupacións. Contábase o mesmo de Castelao: que viña pouco por clase, pero que cando viña

[1] Universidade de Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina.
E-mail: ganime@uvigo.es

trazaba unha raia no encerado e quedaba explicada toda a perspectiva. Pois con Filgueira igual. Había un cantar que dicía:

> Pontevedra é boa vila, dá de beber a quen pasa,
> dá de comer a Filgueira e todo queda na casa.

Cantabámolo nos maios, nos concursos que organizaba o propio Filgueira na praza da Ferreiría. Filgueira estaba en todas partes: na dirección do Museo, no Tribunal de Menores, no Concello, no instituto, en Bibliófilos Gallegos; era académico, procurador en Cortes... Pero recordo as súas clases como moi motivadoras.

Se eu tivese que recordar aquelas clases do instituto, ademais das de Filgueira Valverde, recordo as de Mariano García, que era un profesor de Bioloxía (un personaxe raro que o pasara mal cando a República, porque alí, no instituto de Pontevedra, foron recalar moitos republicanos que Filgueira foi acollendo), lembro a Celestino Noia, que daba Historia e era o xefe de estudos (un día, anos máis tarde, vendo a lista de novelas da colección Lar, descubro unha novela de Celestino Noia: *Morta!*, 1927). E tamén Isidoro Millán...

Eu fixen o bacharelato por ciencias: o bacharelato de antes (seis anos con tres reválidas: a de ingreso, a do título elemental e a de título superior); pero cando cheguei a PREU descubrín a literatura, nesa etapa confusa da adolescencia onde o mundo necesita explicacións que non sempre están nos números nin nas chamadas "ciencias exactas", e daquela díxenlle a meu pai que o que eu quería era estudar Filosofía e Letras. O meu pai teimaba en que fose arquitecto, porque eu debuxaba ben e porque el era administrador dunha empresa de construción en Pontevedra, e o arquitecto era a figura máis importante que el coñecía. Creo que lle dei un bo desgusto. Menos mal que teño outro irmán, Carlos, que lle deu esa alegría.

Isidoro Millán, que era catedrático de grego, colleunos ao grupo aquel que se pasaba de Ciencias a Letras (moitos ían facer Dereito), e díxonos: "Eu non vos vou ensinar grego nun curso, moito menos en tres semanas de preparación para a selectividade, pero polo menos vouvos ensinar algo da cultura clásica". Deunos quince clases sobre o mundo homérico, o mundo cretense, a cultura do Mediterráneo, que me deixaron fascinado. Tanto é así que despois, na especialidade, cando fixen ao mesmo tempo Filoloxía Románica e Historia: un curso Filoloxía e, cun ano de atraso, o curso anterior de Historia, no que estaba matriculada a miña moza, Malós, que hoxe é a miña muller, tocante a Historia Antigua e a Prehistoria, onde teño matrículas de honra, vivín daquelas clases de Isidoro Millán. En realidade o que a min sempre me interesou foron a Literatura e a Historia.

—A.A.: Como era Santiago de Compostela cando chegas á universidade? Os compañeiros e compañeiras, o profesorado...

—V.F.F.: O primeiro que chamou máis a atención daquel neno de Pontevedra, daquel mociño que chegaba borracho de Valle Inclán e de *Follas Novas* de Rosalía de Castro, foi que en Santiago os camareiros falaban en galego e que todo o mundo usaba o galego nas rúas dun xeito natural.

Para a miña xeración foi moi importante que confluísen naquel Santiago todas as Galicias, e coido que iso se perdeu. Agora todo o mundo quere ter a universidade no portal da casa. Eu tiña na clase compañeiros do Val Miñor, da Terra Chá, de Valdeorras, da Coruña, xente que viña do Morrazo, de Vigo, de Pontevedra, de Lalín e Silleda... Cada un traía o seu universo, o seu mundo. Recordo un amigo que me levou á súa aldea de Silleda a pasar unha fin de semana cos seus pais. Era como viaxar a outra dimensión dende a Pontevedra medio urbana da miña infancia, na que había señoritos e señoritas, ínfulas, uniformes da Escola Naval Militar de Marín, bailes no Casino.... Aquel mundo das aldeas era como habitar outra época, case que a época de *Los Pazos de Ulloa* de Emilia Pardo Bazán. Parecíame un mundo fascinante.

Eran moitas as Galicias que alí confluían. Non era igual o mundo dos amigos que viñan de Vilardevós, na raia con Portugal (Ernesto Pérez Barxa), coa xente de Reinante (Xosé María García Palmeiro), a xente de Cazás na Terra Chá (Ramón Villares), os mozos do Morrazo (García Trigo), ou Pepé Pastoriza que viña de Vigo e que era un tipo que sabía todas as letras dos Beatles e de Bob Dylan de memoria... E os que pasaran polo Seminario...

Nese mundo tan variado ía nacendo unha visión global de Galicia, incluso da lingua galega, unha especie de *koiné*. Eu aínda emprego fórmulas coloquiais no meu galego que non son das Rías Baixas senón dos meus amigos das Mariñas de Lugo e da Terra Chá.

Aquel era un Santiago moi politizado; nos grupiños onde andabamos nós, quero dicir. Politizámonos moito arredor da realidade de Galicia, da lingua e da cultura galegas. Así naceu en parte *Unha ducia de galegos*, o meu primeiro libro. Era un pouco a necesidade de buscar, de pedir información sobre unha realidade da que apenas tiñamos noticia.

Na universidade recordo as clases de Ricardo Carballo Calero. Non é que fose pedagoxicamente un gran profesor no sentido de acender grandes vocacións, máis ben era un home reservado e tímido (polo menos connosco), pero daba unha información que ninguén máis daba e, a través da literatura, el ía contando a historia do país, a outra historia do país, a que non che contaban en ningunha parte.

Tamén recordo, entre os profesores daqueles anos, a José María Viña Liste que daba unhas clases de literatura hispanoamericana fascinantes. Era un profesor moi atento cos alumnos, moi preocupado polo dato, pola información. E a Serafín Moralejo que daba arte e era capaz de viaxar desde a pintura de Pollock, de Picasso ou de Chagall á arte dos pobos xermánicos ou o Pórtico da Gloria, relacionándoo todo. Era un tipo extraordinariamente brillante. Nós eramos os seus primeiros alumnos. De feito somos a primeira promoción deles: Antón Satamarina, por poñer outro exemplo, eles como profesores e nós como alumnos.

Co tempo, Enrique Moreno Báez colleunos a Ánxel Basanta (o crítico literario) e a min como axudantes "fóra de cupo", por dicilo dalgunha maneira, sen cobrar, pois non había sitio para novas incorporacións. E daquela mandoume a facer un curso de literatura contemporánea na Universidade de Oviedo, que foi toda unha experiencia: un mes con Carlos Bousoño, José Hierro, Gonzalo Torrente Ballester, Martínez Cachero... Acórdome deses catro, pero sobre todo de Carlos Bousoño porque con el descubrín o que era a poesía contemporánea, as novas linguaxes das vangardas e do século XX.

Volvendo ó ambiente de Compostela, era moi bonito e había bastante camaradería. A vida política da universidade era moi activa, moi intensa, aínda que sempre no espazo de minorías. Nós, por exemplo, viviamos no Burgo das Nacións (unha serie de pavillóns prefabricados que montaran coincidindo co Ano Santo e que logo axeitaron para residencia de estudantes, a través dunhas bolsas que concedía a universidade). No Burgo das Nacións viviamos xuntos, no pavillón número 6, que eu recorde, Ramón Villares e Palmeiro, eu compartía cuarto cun tal Sergio, que marchou despois para Cataluña. En fronte estaban Ernesto Pérez Barxa (que acabou na UCD) e Mateo Mateo (un dos fundadores da UTEG). Noutro cuarto estaba un dos fundadores das Vangardas Ácratas Galegas, non lembro agora o seu nome, era un tipo estupendo. No seguinte cuarto vivían xuntos Mariano Abalo e Luis González Tosar, a quen entón chamabamos o Che. No seguinte estaban Miguel Cancio e Pedro Arias. E Fernando González Laxe. Non sei se Touriño andaba tamén por alí. Houbo un ano que estivo tamén Cuíña, Pepe Portomeñe (o irmán de Víctor Vázquez Portomeñe), os irmáns Bruquetas, os irmáns Cancela de Moaña, Luís Pousa (non Luís Álvarez Pousa, senón Luís Pousa, o que escribe en *El Correo Gallego*)... Naquel pavillón cocíanse as folgas, cocíanse as sentadas na universidade, discutíase, había asembleas ata as tantas da madrugada. Mesmo andaba por alí, fíxate, Luís Quinteiro, o que logo sería bispo de Tui-Vigo. Unha fauna.

Estabamos sucritos a *Le Monde Diplomatique*, a *Triunfo*, a *Cuadernos para el Diálogo*, a *Índice*, á revista *Criba*... Era unha época moi politizada e moi necesitada de información, de buscar, de querer saber. Con esa ansia de querer saber iamos construíndo, coma quen, unha universidade paralela.

—A.A.: E empezaches a escribir nos xornais.

—V.F.F.: Efectivamente, en segundo de carreira. O primeiro que me pagou un artigo foi *El Correo Gallego*, que daquela dirixía Gerardo Gonzalez Martín. Déronme cento cincuenta pesetas por un artigo sobre Leila Khaled, a guerrilleira palestina que viña de secuestrar un avión para chamar a atención a prol da causa da súa xente. Aínda que en realidade eu máis ben escribía de teatro, algunha crítica de libros, impresións literarias, algunha entrevista, sobre todo con grupos de teatro universitarios, algunha crónica de viaxes.... Este tipo de cousas.

A primeira reportaxe que escribín tituleina "Polas rutas de Valle Inclán" co meu irmán (tiñamos dezaoito anos), Eduardo Fernández Nantes e o meu curmán Francisco Xosé. Alá marchamos xuntos, dende Pontevedra a Santiago polo monte Castrove, Armenteira, a terra de Cambados, Vilanova de Arousa, A Pobra do

Caramiñal... Seguiamos os pasos dun libro de Caamaño Bournacell, *Por las rutas turísticas de Valle Inclán*, imitando un pouco o Camilo José Cela de *Viaje a la Alcarria*.

A min sempre me gustou o xornalismo literario. Incluso *Unha ducia de galegos* son entrevistas construídas dende a literatura, dende a intimidade dos personaxes, dende o espazo interior de todos eles. Son como retratos literarios ao tempo que diálogos informativos do que pasou e, cando un deles conta a súa experiencia, tamén son retratos psicolóxicos do protagonista. Hai unha entrevista que a min me gusta especialmente, á parte da de Otero Pedrayo: a de Eduardo Blanco Amor. Paréceme un retrato perfecto, que el quixo levar case que da man da psicoanálise, a través de *La catedral y el niño*. É unha entrevista que está moi ben, as outras son máis convencionais.

Daquela empezamos tamén a facer radio: con Xosé María García Palmeiro e Teresa Navaza, en Radio Galicia da Cadena Ser, que entón dirixía Basilio Rogado. Intentamos unha revista literaria que nunca saíu, con Pepe Cáccamo, Cesar Antonio Molina... En fin, a min sempre me interesou a comunicación: a práctica do xornalismo e a reflexión teorica e sociolóxica sobre a profesión e a actividade do xornalismo, a comunicación como fenómeno constitutivo das sociedades. Xa dende moi novo, cando lin a Camilo Taufic, a Raymond Williams, a Hans Magnus Enzensberger nos Caderniños da editorial Anagrama.

Cando acabamos a carreira, unha das decisións que tomamos, Malós e mais eu, foi ir traballar a Vigo. Xurdiu a oportunidade a aproveitámola sen dubidar o máis mínimo. Vigo parecíanos que era o símbolo da modernidade, eran os obreiros, o conflito económico, os sindicatos. E nós estabamos moi na clave da esquerda, máis ben da esquerda obreira.

—A.A.: Podes contarnos algo do cambio do ambiente universitario en Compostela ás loitas obreiras en Vigo?

—V.F.F.: Instalámonos en Vigo de maneira moi consciente. Á parte de que nos deron alí traballo porque eu, ao rematar a carreira, xa traballara un tempo na prensa, en Madrid.

Moitos estudantes de Santiago marcharon daquela para Vigo, para incorporarse ao mundo obreiro, e algúns proletarizáronse. A filla de Manuel Díaz, por exemplo, que deixou a universidade e meteuse a traballar na conserva. Non foi o único caso. Era xente sobre todo do Movemento Comunista, do grupo da antiga Federación Comunista. Tamén estaba a UPG (aínda non nacera a ANPG), e o PSG, aínda que moito máis minoritario... O Partido Comunista tamén, por suposto. Pero o PC era outra cousa. Debo recoñecer que era o que mellor organizado estaba. O resto eran máis ben explosións emocionais.

—A.A: Xa que mencionaches Madrid, que é onde naceu a revista *Madrygal*, deteñámonos na túa chegada á cidade, nos contactos que tiñas...

—V.F.F.: Eu marchei a Madrid moi novo, recentemente licenciado na facultade, porque me deran un premio de novela universitaria convocado pola revista *Anue* (da Asociación Nacional de Universitarios Españoles). Acórdame ben: cos cartos do premio merquei unha chaqueta a cadros, que me parecía moi elegante, e o billete de tren. Nada máis chegar instaleime nunha pensión de Cuatro Caminos. Logo fun para Cea Bermúdez. O meu amigo Joaquín González Cuenca conseguiume unha praza nun Colexio Maior, onde tamén estaba Ramón Pernas. Alí nos coñecemos.

Enrique Moreno Báez, catedrático de literatura en Santiago, dérame unha carta de recomendación para Alejandro Fernández Pombo, subdirector do diario *Ya*. Levaba a sección de cultura o xornalista e novelista Andrés Berlanga, que era amigo de González Martín, co que mantiven daquela unha estreita relación. E de *Ya*, que era o periódico da Editorial Católica, pasei a *Informaciones* (un periódico que tiña un suplemento de Artes y Letras fantástico, onde despois empezou a escribir Torrente Ballester os seus *Cuaderno de la Romana* e *La Torre del Aire*...), e colléronme tamén algúns primeiros traballos en *Cuadernos Hispanoamericanos*, onde traballaba como redactor xefe o poeta Félix Grande.

Eu escribía de Galicia porque, primeiro: era do pouco que sabía e, segundo: era do que alí non se falaba. Por exemplo, os dous primeiros traballos que publiquei en *Cuadernos Hispanoamericanos*: un foi un ensaio bastante extenso, aínda que moi impresionista, sobre a novela *Adios María*, de Xohana Torres, e o outro sobre *Memorias dun neno labrego*, de Neira Vilas. Non eran exactamente críticas, eran máis ben ensaios literarios. Daquela publicáronme tamén un conto, en castelán,"El humo", ao que lle deron un premio na revista *Nuestra ciudad*.

Foi alí onde coñecín a Andrés Berlanga. Eu creo que isto foi anterior á novela.

Eu petaba en todas as portas. Onde me deixaban entrar entraba. Tamén empecei a facer crítica literaria nesa época, na revista *Reseña* (que levaban os xesuítas e dirixía Antonio Blanch). Recordo unha crítica á novela a *Busto* de Molina Foix que a puxen a caldo. E outra de *Oficio de tinieblas*, de Camilo José Cela, no xornal *Ya*, máis ou menos igual. Era bastante atrevido. Os poucos anos...

—A.A.: Escribías un pouco de todo...

—V.F.F.: Facía crítica literaria, crítica de teatro, notas de lectura, e relacionábame principalmente co mundo cultural madrileño, coa xente nova, a do café Comercial, a do Colexio Maior Juan Evangelista e o "Chino"... Con todo, o que vendía máis era Galicia porque, repito, era do que non falaba ninguén, ou case ninguén.

Como che contaba, recordo que cheguei ao diario *Informaciones*, que era o periódico cultural de referencia naqueles anos, e ofrecinlles un artigo bastante extenso sobre o *Diario* de Castelao (que acababa de publicar Galaxia e o Museo de Pontevedra). Eu traía detrás toda a información de Carballo Calero, a significación das viaxes europeas da xeración Nós, o galeguismo dos anos 20 e as Irmandades da Fala.., porque cada vez lía máis e ía profundando máis nestes temas. Ao chegar ao xornal pedín falar con alguén do Suplemento de Letras, e leváronme onda o director, que era Pablo Corbalán, pai de Carmen Corbalán, a quen coñecería anos despois en Vigo. Botoulle unha ollada ao meu artigo e mandoume a falar con alguén que estaba nunha mesa do fondo da redacción. Era nada menos que Castro Arines, que facía crítica de arte. Eu por suposto non sabía daquela quen era Castro Arines, un histórico das mocidades galeguistas. Castro Arines leu aquilo, miroume e indicoume que llo deixase alí. Ao cabo de dúas semanas o meu artigo saíu publicado as dúas páxinas enteiras do Suplemento de *Informaciones* con debuxos de Castelao. A partir de aí continuei. Logo mandáronme para aquí como correspondente do periódico para Galicia e norte de Portugal e xa empecei a exercer o xornalismo non só cultural senón tamén político.

A experiencia miña de Madrid foi esa. Publicaba unha crónica diaria no *Faro de Vigo*, que dirixía Manuel Santaella e do que era subdirector Landeyra, e mandaba unha crónica semanal, de carácter literario e de ambiente, con algo de humor, que se titulaba "Un gallego en la Puerta del Sol", en castelán, para Radio Galicia da cadena SER. Gravabámola nos estudos da Gran Vía de Radio Madrid todos os luns, co vello Joaquín Prat. En fin, que fun bastante precoz e tiña curiosidade por todo. Era un Madrid moi activo, tamén bastante politizado, aínda que non era Galicia. Tamén levabamos un cine club...

—A.A.: ¿Un cine club?

—V.F.F.: Proxectabamos no Colexio Juan Evangelista e no "Chino", na cidade universitaria. Era un cine club que promovía a asociación á que me refería antes (ANÚE), que foi onde me deran o premio de novela. Antonio Lamela era o director da revista. Por alí andaba tamén Fernando Colomo, que empezaba a facer cine e era arquitecto, ou estaba a piques de rematar a carreira, Garcia Bartolomé, Joaquín González Cuenca, Ernesto Escapa, que logo marchou para León... Son algúns nomes dos que me lembro agora. Andabamos por Madrid cunha vespa, carrexando películas dende as distribuidoras, que nos deixaban por un prezo bastante razoable, dadas as características das proxeccións. Eran películas raras, que poucos vían, cine de culto, din agora: *Deserto Roxo* de Antonioni. *Murallas de arcilla* de Bertuccelli (non Bertolucci, Jean Louis Bertucelli), *El evangelio según San Mateo* de Pasolini, *Iván El terrible*... Proxectabamos a película e faciamos despois un coloquio con moita aparencia. Pagábannos por película, dábannos un diñeiro e, cando podiamos, faciamos as contas do gran capitán.

Así pasamos un ciclo enteiro cine da *nouvelle vague*, que nos cederon gratuitamente na embaixada francesa, e que non se vía nada, case que todo ás escuras, pois eran películas en 16 milímetros e nós tiñamos que proxectalas en 35. Con todo, foi un éxito. A sala encheuse de parellas en sesión continua durante catro ou cinco sábados seguidos. Non había moitos sitios onde ir... A min gustábame ese cine. Gústame *El séptimo sello* de Bergman. Gústame *Metrópolis* de Lang. Segue emocionándome a batalla sobre o xeo de Einseistein con música de Prokoviеf...

—A.A.: Notabas que en Madrid había interese polas cousas galegas? Existían grupos?

—V.F.F.: Naquel Madrid que eu vivín había dous núcleos. Refírome a núcleos de galegos, ou relacionados coas cousas galegas. Estaba o núcleo do Café Comercial. E logo estaba o

núcleo máis próximo de Cea Bermúdez e algúns colexios maiores: Ramón Pernas (que agora é o director de Ámbito Cultural), Carmen Domínguez, por exemplo, Tom Benítez (que acabou na televisión andaluza), Elías (que casou con Victoria Prego), Carlos Berride (o arquitecto de Vilagarcía)... Estudantes todos. Estouche citando de memoria, repito. Antonio Lamelas...

De repente chega Celso Emilio Ferreiro de Venezuela e alá fomos velo, Ramón Pernas e mais eu, á súa casa na rúa das Delicias de Madrid. Foi unha das primeiras entrevistas que lle fixeron, e que logo publiquei, máis ampliada, en *Unha ducia de galegos*. Había outra moita máis xente, por suposto.

—A.A.: Como se titulaba a novela premiada que te levou a Madrid?

—V.F.F.: *Abuela Elvira*. Está inédita, escrita en castelán. É unha novela curta (poden ser cento e pico de páxinas), inspirada no personaxe da miña avoa, na guerra civil e a represión en Pontevedra. Tería que volver lela, ademais estaba escrita por un rapaz que sabía moi pouco das cousas. En todo caso, a miña visión da guerra civil e da represión en Pontevedra e da posguerra está en *Cabalo de ouros*. *Abuela Elvira* aí quedou, non se publicou nunca. Cobrei os cartos e estiven un ano e pico en Madrid.

—A.A.: De Madrid volves a Galicia cunha pequena parada en Compostela e destino final en Vigo. A etapa de Radio Popular...

—V.F.F.: Volvín para facer as prácticas de milicias en Figueirido e, ao rematalas, recibín unha proposta do reitor Lucas Alvarez para facerme cargo do que entón se chamaba Departamento de Extensión Universitaria, que dirixían os vicerreitores primeiro Sánchez Salorio e logo Manuel Díaz, ou ao revés, non me lembro ben. Alí botei catro ou cinco meses, puxemos a andar a Aula de Teatro, con algúns contactos que eu traía de Madrid e Barcelona. Pero ao pouco tempo chamáronme de Radio Popular de Vigo, onde Gerardo González Martín estaba de director de informativos, o mesmo González Martín que algúns anos antes me pagara o meu primeiro artigo en *El Correo Gallego*. Seica necesitaban reforzar a redacción. Inicialmente, ofrecéronme un posto de locutor, cousa que a min non me enchía gran cousa, pero logo de entrevistarme co director da emisora, que era de Salamanca, José Andrés Hernández, e de falar máis devagar con González Martín, que era de Ávila, decidiron animar outra actividade: unha dimensión cultural, na emisora e fóra da emisora ... Eu tiña moitas inseguridades, pero tamén moitas ganas de facer cousas, e atopei un equipo humano estupendo. Daquela xa colaboraba co ICE en cuestións de Comunicación e Socioloxía (con Xosé Pérez Vilariño) e levaba a corresponsalía de *Informaciones* para Galicia e o Norte de Portugal...

—A.A.: As emisoras de Radio Popular tiñan moita personalidade...

—V.F.F.: Eran emisoras que dependían dos bispados (que logo crearon a COPE), concesións que o réxime de Franco fixera nos anos 60 á Igrexa Católica. Mais non estaban centralizadas, cada unha tiña a súa propia autonomía, cultural e informativa, e na etapa da Transición (coa igrexa de Tarancón, non o esquezamos) xogaron un papel moi importante a prol das liberdades democráticas. Se tocaba un bispo "progre", pois a emisora era "progre"; se tocaba un bispo coma Monseñor Temiño en Ourense, aquilo era rezar o rosario todo o día... En Ferrol estaba Monseñor Araúxo e en Vigo, Monseñor Cerviño, que era un santo varón e deixaba facer.

Gerardo González e José Andrés Hernández falaron comigo e deime conta de que o director da emisora, José Andrés, ía pouco a pouco modificando a oferta: "A nós gustaríanos empezar a mobilizar a vida cultural viguesa a través non só na emisora, senón tamén fóra da emisora".

Creamos unha Escola de Pais en colaboración con Radio Ecca, programamos varios ciclos de conferencias na Caixa de Aforros, aos que traïamos conferenciantes da Universidade de Santiago e de toda España... Nesa época aprendín moito do que é e, sobre todo, do que pode ser un medio de comunicación ou unha empresa de comunicación comprometida cun proxecto social e cultural. En determinado momento, Jose Andrés e Gerardo propuxeron avanzar no proceso de galeguización da emisora, que xa acollera no seu momento iniciativas dos grupos culturais de Vigo (Camilo Nogueira), e lanzámonos, primeiro na FM e logo nos informativos da Onda Media. Lenin dicía que un medio de comunicación ou unha empresa de comunicación é coma un andamio que se instala na obra, e que a obra é a sociedade, que se vai levantando co guieiro do andamio. Os xornalistas son os obreiros que traballan na obra. Esta idea paréceme importante e explica non

só a dimensión revolucionaria dos medios de información senón o papel dos medios no seu conxunto: cada empresa ten unha idea, un modelo, unha ideoloxía, uns intereses que defende e espalla a través do discurso informativo. A sociedade (o edificio) moldéase en gran medida a partir da actuación social deses medios. Por iso teñen unha gran responsabilidade en todo o que sucede. Nós queriamos que a radio fose algo máis ca un medio de comunicación. Queriamos que fose tamén unha plataforma de debate, aberta ao conxunto da sociedade, principalmente á xente nova. Dende a emisora promovemos anos máis tarde a campaña das "Mil primaveras máis para a lingua galega", un chamamento para a creación dunha escola en galego para os nenos e nenas de Galicia, cunha resposta social impresionante.

—A.A.: Cal era a ideoloxía de Radio Popular?

—V.F.F.: Hai que entendela nunha determinada época, entre o ano 1972, coas folgas de Vigo e Ferrol, o movemento obreiro, o primeiro sindicalismo democrático, etc, e o ano 81, que é o ano do Estatuto de Autonomía. Era o tempo da revista *Teima*, por exemplo, e da recuperación de *A Nosa Terra*. A época do asociacionismo cultural máis activo. A legalización dos Partidos Políticos, as liberdades democráticas... Era a época do Concilio Vaticano Segundo e os movementos a prol da galeguización da liturxia. Radio Popular de Vigo tiña unha dimensión que debemos explicar dende a filosofía do cristianismo progresista daquel momento, cun olfacto moi intelixente para detectar as demandas da sociedade viguesa e a súa contorna, incluídos os estudantes de Santiago de Compostela, que escoitaban todas a noites a nosa FM. A lingua galega entrou na programación da emisora dun xeito natural e debo recoñecer que coa colaboración activa de moitos compañeiros, alí estabamos por exemplo: Xosé María García Palmeiro, Segundo Mariño, Fernando Ramos, María Xosé Porteiro, Xerardo Rodríguez (logo director da Televisión de Galicia), Queca Merino, Rosa María Tébar, Luis Valeiras, Juan Fierro, Begoña Caamaño, que era unha rapaciña de prácticas... A Manolo Rivas fixéronlle unha proba e queríano incorporar, pero non lle daba ben a voz.

A programación política da emisora nos períodos electorais quedaba nas miñas mans e dabamos cancha a todo o mundo, nunha oferta variadísima, que aínda non pasara pola peneira electoral. Foi un período fantástico, moi ilusionante, moi enriquecedor. O mellor xornalismo deprendino naquela época. Tedes que pensar que a emisora tiña o control (e a responsabilidade) da programación durante as 24 horas do día, tanto en AM como en FM, agás dúas conexións que se facían con Madrid. Iso explica tamén unha redacción tan numerosa. E non perdía diñeiro. Tiñan o liderado absoluto de audiencia. Alí se gravou por primeira vez a *Internacional* en galego, dirixida por Alonso Montero, que xa estaba en Vigo como profesor de instituto, cun coro de traballadores e amigos, e o *Venceremos nós* xunto co *Himno Galego*, nun disco de formato pequeno que se titulou "Voces do pobo".

—A.A.: De todas as túas facetas nos medios (radio, tv, medios impresos), comunicador, xornalista, editor, escritor, profesor, cal escolles?

—V.F.F.: Resúltame difícil separar unhas doutras. Son caras distintas e complementarias do mesmo poliedro. Cando fago televisión, cando escribo para a radio, cando traballo diante dun micrófono, cando penso unha serie radiofónica, cando escribo unha reportaxe ou un artigo para un xornal, igual que cando imparto aulas ou dou unha conferencia, estou sempre emitindo o mesmo: unha idea do país, unha idea de Galicia. Incluso cando escribo novelas.

Son consciente de que cando emitimos (digámolo así), ben por escrito, ben doutro xeito, estás construíndo territorio simbólico, estás contribuíndo á construción do imaxinario colectivo do país. Nese aspecto creo que a nosa xeración foi moi consciente, polo menos algúns de nós, de que traballabamos na cultura para construír unha sociedade diferente, fundamentada en dous polos: as liberdades democráticas, o que significa asemade o respecto polas liberdades dos demais, e a identidade do noso país, que é Galicia.

E nese xogo está todo. Cando te chaman a dar unha conferencia nunha asociación cultural na fin do mundo e vas e non cobras porque sabes que vas por algo, cando entrei a traballar na edición (en Xerais, en Galaxia, mesmo na miña etapa en Madrid, no Grupo Anaya e en Alianza Editorial), cando fun responsable de programas radiofónicos ou de television, cando me formulei o tema da prensa, cando escribo no periódico, incluso cando nos incorporamos

á Facultade de Xornalismo en Santiago de Compostela, que foi un proxecto xeracional tamén meditado e compartido, sempre pensei na dimensión e na responsabiliade social da miña actuación. Logo está a literatura, a ficción. Iso é outra cousa. Aínda que detrás da ficción tamén hai unha maneira de entender ou de explicar o mundo. Non se trata de converterse nun predicador, ¡meigas fóra!, entre outras cousas porque aprendín na comunicación que a mensaxe contrúea sempre o receptor. Son as audiencias as que toman as decisións finais e as que peneiran e interpretan o que ti emites. Ti emites cunha intención, pero quen constrúe realmente a mensaxe é o que escoita, en función dos seus intereses, da súa cultura, do seu mundo, das súas circunstancias...

Como comunicador tes que ter capacidade para conectar con esas audiencias, para que entendan a linguaxe que ti falas. Cando o que estás dicindo responde ás expectativas e aos intereses, daquela funciona a comunicación. E as audiencias son distintas en función do medio, do momento e ata do xénero. Cando escribes novela, estás nun rexistro; cando escribes columnas para o periódico, estás noutro rexistro e cando falas na radio ou dás conferencias na asociación cultural de Vilardevós ou de Escairón (por dicir sitios onde estiven), estás noutro. Gústame mirarlle a cara ao público, e ao alumnado, case nunca levo as cousas escritas. Os ollos falan e obrigan a axustar o que queres dicir, para que se reciba ben, para que se entenda.

—A.A.: Tes unha idea previa cando escribes? Algunha teoría de como construír os artigos, as novelas...?

—V.F.F.: Depende un pouco do xénero, aínda que é certo que, de tanto escribir artigos, xa colles o xeito, o teu propio xeito. Ás veces sáenche mellor, ás veces sáenche peor, iso xa depende do día. Borobó, Casares ou Dieste tiñan perfectamente estruturadas cada unha das partes das súas columnas: estruturas cerradas. Outros, como Cunqueiro ou como Otero Pedrayo, escribían en aberto. Otero acababa e empezaba o artigo case que cando se lle ocorría, poñía punto final e acabouse. Despois buscáballe a derradeira frase, se é posible, que hai que empatala co principio para darlle o que en tauromaquia se chama o pase de peito. Se observas as columnas de "Á marxe" de Casares, ves o *planteamento*, nó e desenlace, como na preceptiva clásica. Tiña perfectamente medidas as palabras, o número de caracteres de cada colaboración. Porque agora, como dicía unha vella amiga miña xornalista. Carmen Parada, xa non se escriben crónicas nin reportaxes, agora cóntase o número de matrices, que é o que che dá o redactor xefe. Ás veces custa máis axustar a extensión final que escribir o artigo, sen perder a harmonía do conxunto.

Tocante á novela, eu teño a miña teoría. Hai dúas maneiras de enfocar o relato: hai quen escribe novelas con mapa e hai quen escribe novelas con *brúxula*. Os que escriben a novela con mapa teñen planificada toda a historia dende o principio, ordenados os capítulos, os personaxes, as situacións... A min iso abúrreme bastante, e temo que non sei facelo, hai que ter moito talento, ou moito control sobre o proceso. O meu método é a *brúxula*. Entras na fraga e a ver que pasa: coa lanterna vas alumeando o camiño, recoñecendo as árbores, o volume real das cousas. Vas descubrindo o camiño segundo vas camiñando. A partir dunha sensación, unha emoción, unha idea motivadora, unha primeira imaxe, constrúes o relato, e en certa maneira deixas que relato eleve. O relato e ás veces os personaxes. Teño un ensaio, publicado hai anos na colección das novelas de Cátedra, que se titula: "Todos somos el mismo", está escrito en castelán, e falo de como eses personaxes volven a ti unha e outra vez en distintas novelas. A literatura (tamén a literatura de ficción) ten moito de busca, de exploración interior.

Teño catro ou cinco historias enriba da mesa, que se cadra non darei escrito nunca, non sei, coa vida que levo, que en realidade son imaxes, como fogaradas de luz. Unha delas é un despacho dun vello armador ou algo así, en Vigo, un home de industria da época conserveira, pesqueira ou siderúrxica, ou da construción naval, ou daquilo que chamabamos a "sardinocracia". De repente senta, abre un caixón, saca un revólver e pono enriba da mesa. Non teño máis. Pero aí hai unha novela: o mundo da conserva, o mundo da industria, o mundo das familias da burguesía galega, a crise, o fracaso de varias xeracións, a fraude, o engano, a corrupción, a política, se cadra o suicidio. Que vai facer ese home coa pistola? Vaise matar ou vai matar alguén?

Igual que a novela *Cabalo de ouros* que primeiro foi un conto. A novela está centrada nunha partida de cartas na Terra de Montes, un sitio na Pontevedra interior, case na fronteira, nun lugar indeterminado. Vas lendo a novela e

non sabes a que xogan os protagonistas, pero a aposta é grande, terrible, os veciños fan apostas, recóllense pagarés polas aldeas... O tempo do volframio. A posguerra... Eu andaba coa partida de cartas na cabeza dende había vinte ou vinte e cinco anos. E houbo un momento en que esa novela quedou parada, porque a partida, de por si, non deixaba de ser unha anécdota: unha partida de cartas na época do volframio na montaña galega co estraperlo, cos maquis, cos fuxidos...

Un día, na feira de Guadalajara (México), seguía eu a darlle voltas á novela porque a tiña aparcada e, de repente, pola mañá, sento no ordenador, abro, empezo a ler o que levaba escrito e foi como se me aparecesen no cuarto as protagonistas, elas, as mulleres. "Pero que fas?", dixéronme. "Para onde estás mirando? Estás buscando no sitio onde non é. A solución somos nós. En vez de tanto machorro xogando a partida de cartas, aquí hai dúas mulleres que che van solucionar a historia". E daquela a novela pegou un pinchacarneiro, un cambio radical. Segundo ía avanzando, eu mesmo ía emocionándome coa descuberta. Era a *brúxula* que alumeaba o bosque. Esa maneira de narrar a min interésame moito. Logo daquela aparición, a historia do Pasamundos e a partida de cartas, que podía ser a anécdota, transformouse noutra cousa. Pasou de anécdota a categoría, coma quen.

No ensaio do que che falei cito a Quinteiro Malvido, un dos protagonistas de O *triángulo inscrito na circunferencia*, e falo de Tristán Britano en *O enxoval da noiva*, e de Basilio Vilariño na *Cidade dos Césares*, e decátome de que todos son o mesmo personaxe. Hai cousas en *Cabalo de ouros* que xa están en *O triángulo inscrito na circunferencia*. Ao final estamos escribindo a mesma novela, con variantes, pero sempre a mesma novela.

Esa é a miña maneira de vivir a literatura: entrar nun territorio e ver que pasa. En moitos casos, descóbreste case a ti mesmo, porque no fondo (como dicía Flaubert) todos os personaxes es ti. Todos eles, os bos, os malos e os regulares. Esa busca é o máis bonito da literatura, iso e mais a documentación. Cando manexas unha novela histórica e estás na fase de explorar o mundo é como se todo o demais non existise, ou non importase. A cantidade de cousas que aprendín do renacemento italiano cando escribín *O enxoval da noiva*! Algunhas delas esquécense; pero, como dicía Azorín a propósito da cultura, todo queda no fondo do vaso. Esa idea é o que che dá unha maneira de ve-lo mundo moi especial, moi ó teu xeito.

—A.A.: Nunca exploraches otras artes?

—V.F.F.: Gústame a música, a pintura... Gústame a arte como exploración, investigación, descuberta. Se hai un problema detrás e vexo o músico ou o artista loitando por resolvelo, por intentar buscar aquilo que dicía alguén: que a arte é a mirada diferente, cando encontras alguén que mira e ve algo que ti non ves, ese é o artista, esa é a luz que fai as cousas diferentes.

Creo que o máis grave que lle está pasando á literatura son dúas cousas, son moitas, pero sobre todo hai dúas que me parecen especialmente graves. Unha é o politicamente correcto (se hoxe Nabokov entra nunha editorial con *Lolita*, méteno no cárcere directamente). A outra cousa grave é a obsesión cuantitativa pola lectura, a ansia por construír artefactos fáciles para "facer lectores" simplificando ao máximo os recursos, reducindo as esixencias estéticas e estilísticas, os referentes culturais, no canto de traballar para "formar lectores". Convertémolo todo nun telefilme, canto máis faciliño mellor. Neste sentido Eduardo Mendoza dixo unha frase que a xente malinterpretou. A literatura non pode concibirse como un simple produto utilitario, con receitas fáciles para a escola: un pouquiño de coeducación, un pouquiño de resolución de conflitos... Iso non é literatura. Iso é o catecismo. Estamos deixando de ensinar aos alumnos e ás alumnas a ler (que é o que ensinaba Carlos Bousoño naquelas xornadas de Oviedo): poñelos diante do texto (diante do problema) e preguntar que quere dicir Vicente Aleixandre cando titula un libro *Espadas como labios* ou Lorca con "verde que te quiero verde", ou Manuel Antonio, e mesmo a lírica medieval coa imaxe dos cervos que volven a auga do río... En definitiva, enfrontalos ao desafío (e ao pracer) da busca e do coñecemento. Aí está a literatura, a xenialidade do artista. Este tipo de heterodoxias son as que me interesan cando escribo ou cando leo. Por esa razón eu necesitaba unhas vacacións na edición, porque xa me aburría como editor, repetíame, tiña a sensación de que me copiaba a min mesmo...

—A.A.: Antes de abordar o teu labor como editor, e para seguir coa literatura, que libros relés?

—V.F.F.: Releo libros que me impresionaron moito nunha época e que de cando en vez

volvo a eles. Descubro clásicos latinos como Cicerón (*De amiticia*, *De senectute*), Virxilio, leo a Eurípides e o mundo grego clásico a través das traducións, leo moito a *Biblia*, a novela medieval... Pero tamén curioseo en *Crimen y castigo*, *La Regenta*, *El siglo de las luces* de Alejo Carpentier (para min é unha das monstrosidades marabillosas da literatura), *Sobre héroes y tumbas* de Ernesto Sábato, o *Fausto* de Thomas Man, o *Manhattan* de John Dos Passos, todo Shakespeare... *Sobre héroes y tumbas* é Buenos Aires, a historia da Arxentina metida nunha novela politicamente incorrecta (o incesto): a parte escura do ser humano, que é o que neste caso me interesa.

Cando daba clase no ensino medio, de catedrático, dedicaba un par de meses a ler co alumnado *Na noite estrelecida* de Ramón Cabanillas. Liámola verso a verso, explicaba verso a verso e viaxabamos pola literatura universal dende a *Biblia* e o mundo artúrico ata os mitos gregos, a paisaxe galega, o atlantismo, os símbolos celtas, a cristianización, a idea de Europa... No fondo é un pouco o que eu penso que é o profesor ou profesora de literatura (ou de arte, ou de música): un descubridor de mundos, un guieiro que axuda o alumnado a descubrir mundos.

—A.A.: Cales serían os teus mestres ou mestras na poesía, á parte de Rosalía de Castro que xa leras na Pontevedra da infancia.

—V.F.F.: En poesía lin moito clásico e recoñezo que quedei na poesía que entendo e que me emociona. Por exemplo, acabamos de facerlle unha homenaxe a Luz Pozo. Gústame moito a súa poesía, e a de Xohana Torres, e a de Méndez Ferrín.., aínda que tamén recoñezo que non son un gran lector de poesía. Onde me custa entrar é en certos hermetismos case que crípticos, que me deixan frío. Seguramente é unha limitación miña. Non me pasa o mesmo coa música, por exemplo. Na narrativa galega teño unha grande admiración por Otero Pedrayo. E polas narradoras novas da literatura actual. Non é cousa de dar nomes, están na mente de todos. A presenza da muller na literatura galega contemporánea paréceme un dos feitos máis interesantes das últimas décadas.

—A.A.: Que escritores da túa xeración histórica consideras parte da túa xeración literaria?

—V.F.F.: Creo que a miña xeración foi a que aparece nos 80. Na novela caracterízase pola enorme riqueza e variedade de rexistros e hai tanto distinto que non me atrevo a dicir este si e aquel non. Interésanme cousas de Manolo Rivas, de Suso de Toro, Riveiro Coello, Carlos Casares... Carlos Casares paréceme un narrador magnífico dentro da literatura galega contemporánea dunha xeración anterior á nosa.

—A.A.: Antes aludiches ás eivas do mundo editorial. Cales serías os recordos máis gratos do teu paso polo mundo editorial (Xerais, Galaxia...).

—V.F.F.: Moitos. Sobre todo a relación cos autores. Eu sempre poño como exemplo, verbo da relación entre o editor e o escritor, unha idea que lle dixen unha vez a Carmen Balcells. A idea de que o editor e o autor van xuntos no coche, como Albert Camus e Gallimard ían xuntos cando tiveron o tráxico accidente de tráfico. Van xuntos porque comparten un proxecto literario. O editor é unha especie de lanzadeira, compañeiro de viaxe. O editor é o primeiro lector que fala, e o autor pode aínda facer correccións no texto despois de que fala o editor, antes de imprimir e publicar naturalmente.

O editor, cando hai unha boa sintonía entre o autor e mais el, tamén é unha parte creativa. Non se trata de que teña que explicar ao autor como ten que escribir os libros, mais si na complicidade e no intercambio de experiencias. A min pasoume con autores como, por citar algúns casos, Miguel Suárez Abel, ou nalgún momento Xavier Alcalá... Autores cos que sentes que formas parte dese proxecto.

E o editor ten a posibilidade de presentar á sociedade un discurso complexo, rico e complementario, que é o catálogo editorial. Ao longo da túa vida vas vendo como fuches construíndo unha serie de rexistros diversos, desde a novela infantil ou xuvenil, con colecciónsespecíficas, ou o mundo das crónicas e de toda a literatura de xornalismo, ata a produción editorial máis utilitaria, por dicilo dalgunha maneira, con guías de turismo ou de gastronomía, incluíndo os libros de texto. Todo iso vai construíndo un país, unha cultura, pegada a un tempo histórico moi determinado que é o noso tempo presente. O editor debe ter unha visión estratéxica do país, do mundo da cultura e da edición, incluídas as novas tecnoloxías e os novos soportes, o mundo da música, o do teatro, o do cine, da literatura, por non falar dos proxectos editoriais como son as traducións. Eu apostei moito neste ámbito cun resultado moi

escaso. A primeira colección de traducións importante que eu promovín foi unha que se chamaba "Clásicos do noso tempo", en Edicións Xerais de Galicia, onde editamos *O vixía no centeo* de Salinger, *Dublineses* de Joyce (traducidos por Xela Arias), *O muro* de Jean Paul Sartre, *A caída* de Albert Camus... Excepto *O vixía no centeo*, o resto non pasou da primeira edición ningún, a pesar de que había libros brillantes. Outra colección de tradución moi interesante foi a que fixemos en Galaxia con Carlos Lema (que a pensamos moito), incluída a tradución do *Ulises* que foi un esforzo de anos do que me sinto moi orgulloso.

Volvendo aos recordos: foron trinta anos da miña vida centrados nun oficio moi bonito. Agora está cheo de desafíos: as novas tecnoloxías, os novos hábitos de consumo, as novas xeracións... O noso alumnado está tragando series de televisión, nin sequera na televisión, consómeas na pantalla da tableta ou no ordenador portátil. O mundo cambiou. A nosa relación co texto e coa palabra literaria tamén. Estamos instalados nas redes sociais que me parecen moi interesantes e necesarias, dependendo dos ámbitos. En Galaxia fixemos un esforzo enorme por estar aí (Francisco Castro estao facendo moi ben). Porén, persoalmente non me interesan e a min non me ves nin no twiter nin no facebook nin en nada diso, porque me aburro, paréceme unha perda de tempo enorme cando o tempo é tan escaso. E négome a reducir o mundo a 140 caracteres por suposto. Iso non quere dicir que eu non utilice moitísimo internet. Paréceme un invento impresionante, aprendo e accedo a moitas cousas a través de internet. Pero hai un exhibicionismo social que me parece obsceno, sinceramente.

Algunhas empresas da edición xa piden que firmes unha cláusula no contrato conforme te comprometes a manter un facebook da novela e a dialogar decote durante dous anos cos lectores. Os dereitos de autor están en relación coa actividade que consigas darlle a ese facebook. O autor asume, ademais da obra literaria, a comunicación e o *márqueting*. Todo se converteu nun enorme espectáculo mediático, e o espectáculo mediático está na literatura, na política, no consumo, no deporte, na propia vida, nalgúns casos mesmo na vida íntima e persoal. Cando lle preguntas a un rapaz que quere ser de maior, responde que quere ser "famoso". Ser famoso e facer moitas fotografías para colocar na Rede a custa de tirarse desde os rañaceos e colgarse das pontes para saír na foto. Mátanse porque cren que a vida é unha película ou un programa de televisión. Se na televisión hai tipos que poden saír voando, eles tamén poden saír voando, ¿por que non? É dicir, que me fixen maior, Ana.

—A.A.: É o momento de abordar a cuestión da RAG. Que che gustaría facer polo galego dende a presidencia? Pregunto polo idioma pero ó mellor tes outra idea.

—V.F.F.: Non son tan pretensioso como para pensar que eu dende a Academia vou facer nada que non estea feito ou que non intentasen facer os anteriores. O tema da lingua está máis alá da Academia, é un tema moi profundo que ten que ver coa propia dinámica histórica da sociedade galega e a súa complexidade.

Por outra parte, a Academia non é o brazo executivo de nada, desgrazadamente, ou afortunadamente, non o sei, pero non é o brazo executivo. Eu digo sempre que a política lingüística non a fai a Academia, faina o goberno, a administración pública (ou as administracións públicas porque tamén aí está a administración local, provincial, etc.).

A Academia é unha institución científica que ten unha memoria histórica detrás moi importante e ten a posibilidade de entrar no debate dende a súa condición institucional. Non é unha asociación cultural que estea tódolos días pronunciándose en contra ou a favor de, nin é un club de amigos (aínda que tamén teña algo de club), senón un núcleo de persoas afíns que entre elas van construíndo a Academia. Ten un compoñente simbólico, é unha institución vitalicia como todas as academias do mundo. Na miña opinión é un honor estar alí (se non, non estaría) e aínda máis honor que te elixan presidente.

Fóra diso, eu na Academia o que intento é estar á altura da dignidade da institución no tempo que me toca e agora (no mes de agosto) estou marcándome un plan estratéxico. O primeiro ano vai ter que ser así. Sempre que entrei nas empresas (en Xerais, en Galaxia, en Alianza, ata en Radio Popular), tendo a debuxar un plan, unha especie de debuxo de futuro, cara a onde podemos ir. Non digo cambiar o mundo a longo prazo, que iso é pretensioso, pero si a ver que podemos facer nos próximos catro anos. Gustaríame traballar en tres direccións e con tres obxectivos.

1) O primeiro, estabilizar económica e orzamentariamente a institución. A Academia é unha institución privada cunha dimensión pública que se alimenta basicamente de recursos públicos e que ten unha misión, un mandato incluso estatutario (é a responsable da lingua, da ortografía, do estudo do idioma, do dicionario, da gramática, de todas esas cousas). Por tanto estabilizar economicamente a institución é necesario e esa é unha discusión que teño cos responsables das administracións públicas.

2) O seguinte obxectivo é a política de comunicación: ser capaz de levar á sociedade a información do que está facendo a Academia. A cantidade de descargas e de consultas diarias que ten o *Dicionario* é impresionante, sinal de que hai xente que o consulta, pero iso hai que alimentalo, mantelo vivo e amplialo.

Hai que traballar para que a Academia chegue á sociedade: políticas de comunicación, cambiar a web, cambiar a mentalidade dos académicos e académicas cara adentro e cara a fóra. Cando me elixiron presidente, cheguei á clase e unha alumna comentou: "Por que non lles dades unhas vacacións a Rosalía de Castro e a Castelao e nos escoitades un pouco a nós?". Non se trata de dar vacacións a ninguén, pero si que hai que escoitar os novos. Aínda non sei moi ben como, pero a idea sería reunir xente de vinte e tantos e ata trinta anos para que fale do que quere facer co país e que llo diga á Academia, que a Academia escoite esas voces, esas inquedanzas, esas opinións. Desta maneira a Academia pode ir reunindo xente por Galicia adiante, saíndo da rúa Tabernas, promovendo encontros cara a unha especie de posta en común. Despois faríase incluso unha publicación sobre como esa mocidade ve o futuro do seu idioma.

Esa é unha idea que está no marco desa política de comunicación, e hai que facelo de tal maneira que poidamos levalo tamén á web. Hai que dar un paso máis alá, hai que saír da filoloxizacion da lingua, pois parece que a lingua todo é filoloxía. Na miña presentación como presidente da RAG fixen dúas afirmacións que son relativas, pero que formulei de xeito moi consciente. Primeira, eu son neofalante. Se cadra non é exactamente así, pero creo que podemos dicir que son neofalante porque son un rapaz de Pontevedra educado en castelán: o meu colexio foi en castelán, o instituto (incluídas as clases de Filgueira Valverde) era en castelán, a catequese da parroquia era en castelán, as festas da mocidade, os guateques eran en castelán, ligabamos en castelán e escoitabamos Los Brincos, Los Mustang, os Beatles, a radio, o cine e a televisión eran en castelán. Todo en castelán, e quen diga o contrario é que está inventando unha película. É dicir, eu non son un Balbino, non son un neno da aldea, e neste sentido coido que represento un segmento importante da sociedade do meu tempo, mesmo dunha parte importante da miña xeración, hoxe comprometida co galego.

Recordo que falamos con Otero Pedrayo deste tema, cando o entrevistei para o meu libro *Unha ducia de galegos*. Queixabámonos de que a xente non falaba en galego, que os profesores da universidade non falaban galego, e Otero Pedrayo, con toda a experiencia e a sabedoría que tiña, espetounos unha frase que non está no libro, pero que ben podería estar: "Amodo, rapaces, mirade que aquí todos somos conversos".

Foi unha frase que tardei algún tempo en entender. No fondo estaba dicíndonos que todos, nalgún momento, tivemos que tomar a opción. Esta é unha realidade: nas nosas circunstancias a lingua, a cultura, a propia existencia do país hai un momento no que che obrigan a tomar opción. Eu son neofalante, unha persoa que sen ser a lingua galega unha lingua estraña, porque tamén é certo que estaba alí, arredor de nós, non era a nosa lingua primeira de instalación, e houbo un momento en que tivemos que tomar unha posición. Non mamei o galego de neno: o meu avó era garda civil e falaba comigo en castelán, a miña avoa falaba comigo en castelán, os meus pais falaban comigo en castelán sempre. E a lingua galega onde estaba? Pois nas cancións despois de comer, nas tabernas, nos mariñeiros do Lérez, na carpintería do señor Fontán, nas leiteiras de Xeve que baixaban coas caldeiretas a vender o leite polas casas. A lingua estaba alí, agardando por nós, pero nós tivemos que posicionarnos.

O segundo aspecto que tamén salientei no discurso é que eu son filólogo, doutor en filoloxía, pero realmente son un comunicador, un xornalista, unha persoa que leva toda a súa vida (máis de corenta anos da súa vida) dedicada ás industrias da comunicación e da cultura. Por tanto, son un home que ve a realidade e o idioma máis desde a perspectiva sociolóxica da comunicación e a sociolingüística da comunicación máis que dende aspectos estritamente gramaticais, lingüísticos ou filolóxicos. Interésame máis esa batalla que discutir se perdemos ou non perdemos as vogais abertas ou as

pechadas, con ser esta cuestión unha cuestión importante, ou cando menos sintomática. A recuperación e o uso da lingua deixará tamén costuróns, marcas da batalla. Nas miñas prioridades non está tanto a pureza como o uso do idioma. Do mesmo xeito que a lingua que falamos hoxe non é a lingua que falaban Martín Codax, Afonso X ou Valentín Lamas Carvajal, a nosa (a dos nosos fillos) tamén será a que vaiamos construíndo todos os días, coas súas virtudes, e os seus defectos, digamos que coas súas características. Esa é a miña idea: mirar a cultura cara adiante non cara atrás, sentar coa cadeira virada cara ao futuro, arriscando, mesmo a risco de equivocarnos.

3) O terceiro obxectivo é racionalizar e sacar o máximo proveito da organización, das seccións e seminarios da propia Academia porque aí está o principal activo. Temos recursos limitados, pero tamén responsabilidades, e unha consciencia alta desas responsabilidades. Temos que sacarlle o máximo partido á lexicografía, por exemplo, aos traballos de onomástica e toponimia, que son unha demanda social. A Academia ten que dar servizo á sociedade e a sociedade ten que percibir a calidade e a utilidade deses servizos. Este sería un pouco o plan estratéxico.

—A.A.: Non podemos rematar esta conversa sen preguntarche sobre o vindeiro Día das Letras Galegas na honra de María Victoria Moreno Márquez.

—V.F.F.: Houbo moito debate na Academia, sempre o hai, arredor da persoa á que se lle dedica o Día das Letras. Dende que estou na Academia, dende o ano 2002, houbo debates importantes, proba de que hai moitas e variadas opcións. Cando a Academia toma unha posición está pensando, por unha banda, na significación histórica do personaxe que se elixe e no que significa simbolicamente, incluso para dalo a coñecer. Por outra banda, no aproveitamento, no xogo que dá o personaxe e a súa obra (digámolo así, de maneira coloquial), a efectos de dinamización social.

María Victoria Moreno para min ten catro dimensións importantes. Primeira, a súa condición de persoa que dende fóra se incorpora á cultura galega, proba da vitalidade de Galicia; é dicir, unha mostra de como Galicia é capaz de seducir e incorporar xente á súa propia causa. O caso de Lorca no seu día, Martínez Salazar (o segundo presidente da RAG que edita a colección base do Rexurdimento, e que era da Astorga), persoas como Cristina Berg, Úrsula Heinze, Marilar Aleixandre... Ese tipo de xente que vén de fóra e, de súpeto, descobre que aquí hai algo polo que paga a pena comprometerse. Por non falar de profesores e profesoras que traballan a prol da cultura galega en universidades estranxeiras.

Segunda dimensión, a súa condición de profesora. Profesora militante. Unha profesora que está na liña do que falabamos antes: que se compromete co alumnado a prol da lingua e da literatura, a prol das humanidades, a prol dunha sociedade mellor, a prol do que a educación ten que ser, moito máis ca un programa, plataforma de estímulo e de descubertas compartidas. Fina Casalderrey, Rosario Álvarez Blanco, Xesús Rábade Paredes recordan as clases de María Victoria. Reivindicar ese profesor é reinvindicar un sector do profesorado que é o pulmón, o corazón da causa, porque aí é onde está unha parte moi importante da batalla.

Terceira cuestión, a súa condición de autora de literatura infantil e xuvenil que se compromete tamén coa formación da literatura para os lectores novos. *Anagnórese* é un exemplo, cunha chea de edicións e miles de lectores detrás. Pero tamén *A festa no faiado*, *Leonardo e os fontaneiros*, *O cataventos*... Igual que Carlos Casares, igual que Manuel María, igual que Xohana Torres no seu día, ou Bernardino Graña e tantos outros, era consciente da necesidade de fornecer de material literario para facer lectores e lectoras novos.

E cuarta, a súa condición de muller. Esta condición de muller paréceme importante porque hoxe, á parte da figura simbólica de Rosalía de Castro, a muller ten unha presenza enorme no mundo cultural, no literario e no social. Hoxe as mulleres sodes unha bomba de enerxía, incluso na causa da lingua. Como xa dixen antes, unha das novidades máis fermosas e interesantes das letras galegas das últimas décadas, dende os anos 80 para acó sobre todo, é a incorporación activa de autoras aos distintos xéneros literarios, á cultura galega en xeral, que ten en Rosalía de Castro unha bandeira irrenunciable.

—A.A.: Quédannos claras as dimensións de María Victoria Moreno e dos teus obxectivos á fronte da RAG. Moitas sorte e moitas grazas, Víctor, pola xenerosa acollida e conversa.